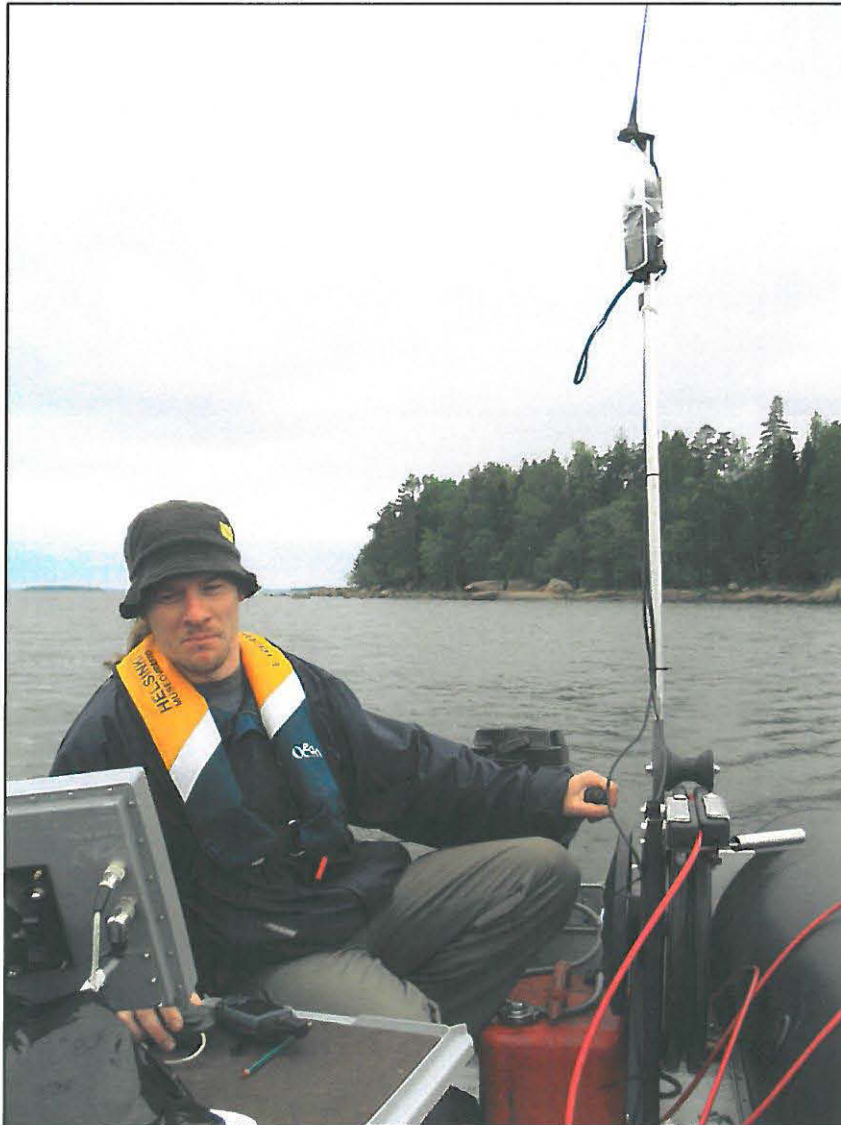

HAMINA
Haminan sataman arkeologinen vedenalaisinventointi
28.5.-1.6.2007

MUSEOVIRASTO

Meriarkeologian yksikkö
Mari Salminen 2007

Arkistotiedot

Kunta: Hamina
Tutkimuksen laatu: Vedenalaisten muinaisjäännösten inventointi
Ajoitus: Kaikki
Peruskartta: Yleislehtijako 3042 01, Maastokartta L5122D, Merikarttasarja A karttalehti 609, Rannikkokartta lehti 14, Satamakartta 134
Tutkimuslaitos: Museovirasto, Meriarkeologian yksikkö
Tutkimuksen johtaja: Tutkija Mari Salminen
Kenttätyöaika: 28.5.–1.6.2007
Tutkitun alueen laajuus: Noin 222 ha
Tutkimuksen rahoittaja: Haminan satama
Tutkimushistoria: Alueella ei ole tehty aikaisemmin vedenalaista inventointia. Haminan ”maanpäällistä” inventointia ovat tehneet:
Huurre, Matti: Vehkalahden inventointi 1967
Mökkönen, Teemu: Haminan kaupunkiarkeologinen inventointi 2003
Enqvist, Johanna: Haminan ohikulkutien (VT 7/ E 18) muinaisjäännösinventointi 2004
Kehusmaa, Anu: Haminan satamantien inventointi 2004
Enqvist, Johanna: Haminan inventointi 2007

Alkuperäinen raportti sekä viistokaikuaajat merkintöineen: Museoviraston meriarkeologian yksikkö, vedenalaislöytöjen arkisto

Kopio raportista: Haminan satama
Museoviraston arkeologian osasto
Kymenlaakson maakuntamuseo
Sotamuseo
Forum Marinum

Käytetty kirjallisuus: **Ala-Könni, Erkki 1980:** Vehkalahden viimeiset laivan- ja proomunrakentajat. *Vehkalahden pitäjänkirja 2.* Hamina. 96–115.
Halila, Aimo 1969: *Haminan historia III.* 1900-luvun alusta lähtien. Mikkeli.
Kelkka, Seppo 1980: Lotjamestarin elämä. *Vehkalahden pitäjänkirja 2.* Hamina. 116–124.
Korhonen, Martti 1981: *Vehkalahden pitäjän historia II.* Yhteiskunnallisesta kehityksestä 1600-luvulla sekä maakirjatilojen synty. Hamina.
Miettinen, Timo 1998: *Kymenlaakson esihistoriaa.* Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja no 26. Kotka.
Nordenstreng, Sigurd & Halila, Aimo 1974: *Haminan historia I.* Ruotsin vallan aika (v:een 1742). Mikkeli.
Nordenstreng, Sigurd & Halila, Aimo 1975: *Haminan historia II.* Venäjän vallan alusta 1900-luvun alkuun (1742-n.1900) Mikkeli.
Riuttanen, Sanna 1997: *Haminan Hillonlahden pohjasedimentti ihmistoiminnan kuvastajana.* Maantieteen Pro Gradu, Helsingin yliopisto.

Rosen, Ragnar 1936: *Vehkalahden pitäjän historia I.* Suur-Vehkalahden asutus- ja aluehistoria n. vuoteen 1610. Helsinki.
Suntio, Hannu 1980: Vehkalahden veneenrakennus.
Vehkalahden pitäjänkirja 2. Hamina. 125–139.

*Julkaisemattomat raportit
ja muut lähteet:*

Tiedot Haminan vedenalaislöydöistä, Museoviraston meriarkeologian yksikkö, vedenalaislöytöjen arkisto & vedenalaislöytöjen rekisteri

Eerikkä, Esa 2007: Haminan sataman Satamasuunnittelun ja kehitysprojektien kehitysjohtaja Esa Eerikän sähköpostiviesti Viiranpohjan hylystä. 18.6.2007.

Lehtosuo, Juha 2007: Merenkululaitoksen merikarttayksikön aktuaari Juha Lehtosuon sähköpostiviesti Viiranpohjan hyllyn esiintymisestä merikartoissa. 21.6.2007.

Sisällysluettelo

	s.
Arkistotiedot	
1. Johdanto.....	2
2. Tutkimusalue	
2.1. Sijainti ja luonnonympäristö.....	3
2.2. Tutkimushistoria ja kulttuurihistoriallinen ympäristö vesistöjen käytön näkökulmasta.....	3
3. Inventoinnin kenttätyöt	
3.1. Kenttätyömenetelmät.....	7
3.2. Kenttätöiden tulokset.....	8
3.3. Viiranpohjan hylky.....	11
4. Yhteenveto.....	13
Kartta- ja kuvaluettelo.....	14
Kartat	
Kartta 1. Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä olevat Haminan vedenalaislöydöt.....	16
Kartta 2. Viistokaiutettu alue, yleiskaavan raja ja osa sataman laajennussuunnitelmista.....	17
Kartta 3. Sukeltamalla ja sondaamalla tarkastetut kohteet.....	18
Kartta 4. Hylkyvihjeen tarkastettu alue.....	19
Kartta 5. Luonnospirros Viiranpohjan hylystä.....	20

1. Johdanto

Haminan kaupunki suunnittelee asemakaavamuutosta Haminan sataman laajentamisen johdosta. Asemakaavamuutos koskee Haminan sataman alueella myös vesialueita, joille on suunniteltu mm. uusia laiturirakennelmia ja vesialueiden täyttöjä. Alueella ei ole aikaisemmin tehty arkeologista vedenalaista inventointia. Haminan edusta on kuitenkin vanhaa meriliikenteen aluetta ja lisäksi suunnitelma-alueelta oli vastaanotettu hylkyvihje. Hankkeen vaikutuksia muinaismuistolain (295/1963) nojalla rauhoitettuihin kiinteisiin muinaisjäänneksiin ei näin ollen voitu arvioida ennen kuin suunnitelma-alueella oli toteutettu vedenalaisten muinaisjäännösten inventointi. Tämän johdosta Museovirasto esitti lausunnossaan vedenalaista inventointia ennen rakennushankkeen käynnistämistä. Inventoinnin kustannuksista vastasi Muinaismuistolain 13§ ja 15§:n nojalla sekä valtion maksuperustelain (150/92) 6 §:n mukaiseen omakustannusarvoisen julkisoikeudellisen suoritteeseen perustuen rakennustöiden toteuttaja eli Haminan satama. Tässä raportoitavan työn kokonaiskustannuksiksi arvioitiin 11 390 €. Tutkimukset toteutti Museoviraston meriarkeologian yksikkö ja inventoinnin suorittivat noin 222 hehtaarin laajuisella alueella 28.5.–1.6.2007 tutkija Mari Salminen, työmestari Pekka Paanasalo sekä apulaistutkija Rami Kokko.

Helsingissä 29.6.2007

Mari Salminen

2. Tutkimusalue

2.1. Sijainti ja luonnonympäristö

Haminan satama-alueen inventoitavaan alueeseen kuuluu rannikkovyöhykettä, mm. suojainen Hillonlahden alue sekä sataman eteläpuoleisia jo ulkosaaristoon luokiteltavia alueita.

Alue kuuluu Kaakkois-Suomen rapakivimassiiviin, jolle on ominaista runsas rakoilu ja rapautuminen, siirtolohkareita ja silokallioita on runsaasti. Alueelta on louhittu runsaasti mm. graniittia rakennuskiviksi. Paikoin kallioperän päällä on jääkauden aikaisia lajittuneita savi- ja hiekkakerrostumia sekä epätasaista pohjamoreenia. Esimerkiksi laajahkon valumisalueen omaavassa Hillonlahdessa on pehmeitä savi- ja liejakerrostumia paikoitellen jopa 16 metrin paksuudelta. Maankohoaminen alueella on vähäistä, noin 2 mm vuodessa.¹

Murtoveden alhainen suolapitoisuus rajoittaa monen lajin esiintymistä itäisellä Suomenlahdella, esimerkiksi sinisimpukat ovat pieniä ja rakkolevä elää ääri rajoillaan. Hillonlahti on Haminan edustan merialueista likaantuneimpia runsaan teollisen toiminnan johdosta, kiintoaines-, fosfori- ja typpipitoisuudet ovat olleet kauttaaltaan korkealla tasolla². Alueella harjoitetaan yhä kalastusta, ja vedet ovat varsinkin entisaikaan olleet erittäin kalaisat. Myös hyljekantaa on aikoinaan hyödynnetty pyynnissä.

2.2. Tutkimushistoria ja kulttuurihistoriallinen ympäristö vesistöjen käytön näkökulmasta

Inventoitavalla sataman alueella, eikä muilla läheisillä vesialueilla ole tehty kattavaa arkeologista vedenalaista inventointia. Ulompana olevilla Haminan sisääntuloväylillä on tehty pienimuotoista inventointia. Tietoja yksittäisistä vedenalaisista löydöistä ja/tai muinaisjäännöksiä Haminan alueelta on meriarkeologian yksikön rekisteriin saatu kuitenkin 22 kohteelta (kts. kartta 1.), Hasunpohjasta on ajoittamaton ruuhilöytö, Kattilansalmesta on ajoittamaton puutukkiankkuri, kolme hylkyä on ajoitettu 1700-luvulle, kolme 1800-luvulle, viisi 1900-luvulle, loput kohteet ovat tarkemmin ajoittamattomia hylkyjä.³ Lisäksi Haminan edustalta on verkkojen mukana nousut vajaan metrin pituinen ommellun limisaumaisen aluksen katkelma, radiohiiliajoituksen mukaan

¹ Riuttanen, Sanna 1997:12-18

² Riuttanen, Sanna 1997:12-18

³ Meriarkeologian yksikön vedenalaislöytöjen arkisto ja rekisteri, Hamina

1200-luvun lopulta⁴. Yksikään sijaintipaikaltaan tunnetuista kohteista ei sijaitse sataman laajennusalueella, mutta kyseiseltä vesialueelta on saatu hylkyvihje⁵. Maapuolella Haminan kaupunkialueen ulkopuolisilla alueilla on tehty perusinventoinnin luonteisia kenttätutkimuksia 1960-luvulla, muutamia tielinjauksien inventointeja 2004 sekä perusinventointi vuonna 2006, jolloin inventoitiin esihistoriallisten kohteiden lisäksi myös historiallisen ajan kohteita.

Haminan (Vehkalahti 1653–1712, Hamina 1723–) kulttuurihistoriaan liittyy hyvin kiinteästi vesistöjen hyödyntäminen ja merenkulun merkitys sekä esihistoriallisena että historiallisena aikana. Meri on tarjonnut niin toimeentuloa kuin luonnollisen liikennereitin.

Kivikaudella nykyisen sataman alue on pikkuhiljaa muuttunut ulkosaaristoksi, ensimmäisten pieneköjen saarten noustessa Hillonlahden luoteispuolelle sekä nykyisen Vilniemen alueelle. Kivikauden vanhimpaan vaiheeseen, mesoliittiseen Suomusjärven kulttuuriin liittyviä löydöt sijaitsevat Kymenlaaksossa keskimäärin 30 m korkeudella merenpinnasta⁶. Inventoitavan alueen lähimmät merkit kivikautisesta ihmistoiminnasta ovat esimerkiksi Summasta ja Poitsilasta löydetyt irtolöydöt sekä kivikaudelle tyypilliset rantasidonnaiset asuinpaikat, joista lähimpiä ovat mm. Suurivuoren asuinpaikka, noin 7 km inventointialueelta pohjoiseen, ja Heinsuo ja Ruukkimaa, jotka sijaitsevat puolestaan noin 8 km inventointialueelta luoteeseen.⁷

Pronssi- ja rautakautisista ihmistoiminnan jäljistä selkeimpiä ovat useat hautaröykkiöt, joista sijaitsee alle 5 km päässä inventoidulta alueelta mm. Vilniemen Tavastsaari idässä ja Pääskärin, Korvenharjun ja Linnakallion röykkiöt luoteessa. Varsinkin pronssikautiset röykkiöt sijaitsevat yleensä vesistöjen äärellä. Merenkulun symbolisesta tärkeydestä kertovat myös Kymenlaakson rannikolla ja saaristossa sijaitsevat laivalatomukset, veneen tai laivan muotoa jäljittelevät kivistä rakennelmat⁸.

Seudun vakiintuneesta merenkulusta ja vesireittejä pitkin harjoitetusta kaupankäynnistä kertoo myös yksi varhaisimmista kirjallisista tiedoista Vehkalahdesta. Vuonna 1336 päivättyssä asiakirjassa myönnetään Tallinnan porvareille oikeus käydä kauppaa Viipurin linnanläänin alueella kolmessa kaupungissa (civitas), Viipurissa, Vehkalahdella ja Virolahdella. Kirjallisten

⁴ Miettinen, Timo 1998:112 (suullinen tiedonanto E. Naskali).

⁵ Meriarkeologian yksikön vedenalaislöytöjen arkisto, Hamina

⁶ Miettinen, Timo 1998:16-17.

⁷ Museoviraston muinaisjäännösrekisteri; Rosen, R. 1936:7-23

⁸ Museoviraston muinaisjäännösrekisteri; Miettinen, T. 1998:68-69, 72-73; Rosen, R. 1936:24-27

lähteiden mukaan Vehkalahti oli myös 1500-luvun alkupuolella tunnettu talonpoikaispurjehduksestaan. Varsinaisen kaupungin perustamista edeltävänä aikana Vehkalahden pitäjässä on ollut useita kauppasatamia, vanha Pirkkula, Poitsila ja Summa olivat tärkeitä kauppapaikkoja. 1600-luvun aikaisista satamista mainitaan myös Tervasaari. Kirjallisissa lähteissä mainitaan alueella olevan 1600-luvulla laivanomistajia ja –osakkaita. Tuolloin keskimäärin noin 40 lästin kantavuuden kauppa-alukset kulkivat lähinnä terva- ja suolalasteissa. Käytössä oli myös ns. lotjia, joilla vietiin esim. Tallinnaan ja Narvaan maalaistuotteita ja tuotiin Viron kaupungeista suolaa, tupakkaa ja huonoina vuosina viljaa. Kirjallisissa lähteissä on paljon mainintoja kalastusalueista, esimerkiksi Hillonlahti on ollut jaettuna Summan ja Poitsilan yhteiseksi kalastusalueeksi. Kalastus on ollut tärkeää ja tuottavaa koko alueella, saaliina on saatu mm. hailia, lohta ja lahnaa. Saaristossa harjoitettiin myös hylkeenpyyntiä.⁹

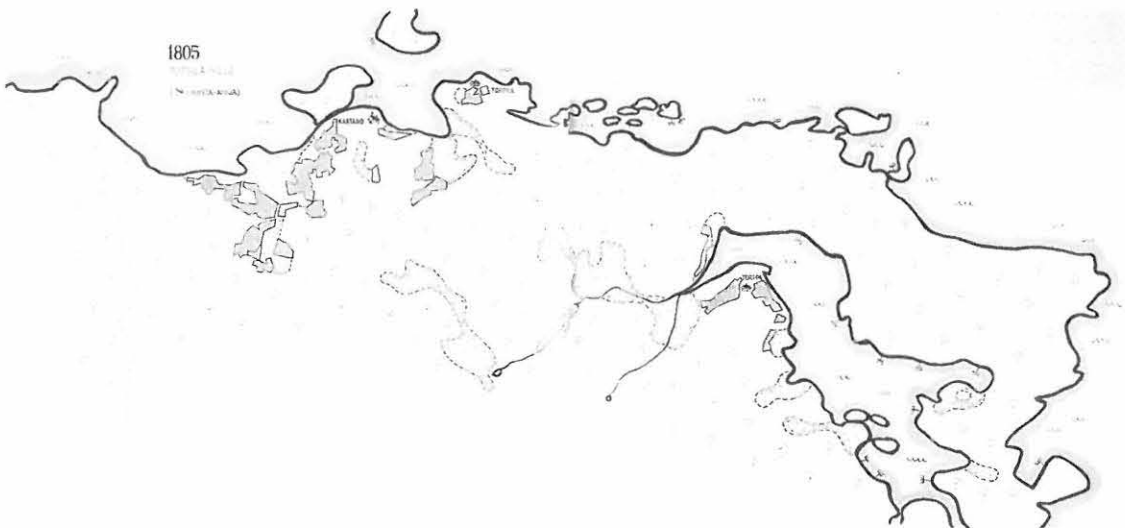
Kaupankäynnin lisäksi vesireittejä hyödynnettiin myös sotaisissa tarkoituksissa. Vuonna 1556 venäläisten pelättiin hyökkävään jään yli ja vuonna 1590 venäläiset hyökkäsivätkin Vehkalahteen, minkä jäljiltä saaristo jäi paikoin asumattomaksi. Vuonna 1675 vehkalahdenkin tuli merikaupunkien velvollisuuksien mukaan asettaa merimiehiä valtakunnan sotalaivastoon (ns. laivamiehenpito). Saaristossa pidettiin hyökkäysten varalta vartijoita, mutta tästä huolimatta pääsivät venäläiset vuonna 1710 hyökkäämään ja ryöstämään aluetta. Vehkalahdella aloitettiin vuonna 1711 linnoitustyöt, mutta jo seuraavana vuonna vetäytyvät puolustajat päättivät hävittää työnsä, jolloin maitse ja meritse matalakulkuisilla aluksilla lähestyvät venäläiset saapuivat tuhottuun kaupunkiin. Samantapainen ruotsalaisten taistelematta tapahtuva vetäytyminen ja kaupungin tuhoaminen tapahtui vuonna 1742. Tuolloin Haminan redillä oleili myös Ruotsin kaleerilaivasto. Osa linnoituksen tykistöä oli määrä siirtää meritse länteen, lautoilla. Ei ole tietoa siitä, että Ruotsin merivoimat olisivat kuitenkaan avustaneet evakuoinnissa. Kaleerit vetäytyivät Haminan rediltä hiukan ennen kaupungin lopullista jättämistä.¹⁰ Turun rauhan jälkeen 1743 Hamina kuului Venäjälle, ja myös he sijoittivat osan Itämeren saaristolaivastostaan Haminaan, (esim. 1746 kaleerilaivayksikkö), satamana käytettiin kaupungin satamaa ja Taskalinpohjaa. Kustaa III:n Venäjän sodan aikana 1788–1790 perustettiin täyhystysasemia Haminan lahden suulle, patteriasemia Hilloon, Pikku Mustan saareen sekä Vilniemeen. Ruotsalaiset hyökkäsivätkin meritse Haminaan ja tuhosivat patteriasemia sekä venäläisiä aluksia ennen vetäytymistään. Ruotsinsalmen taisteluiden johdosta 1700-luvun loppupuolelle panostettiin linnoitustöihin, jolloin esimerkiksi tiiliä tuotiin kaupunkiin vesiteitse proomuilla ja laivoilla.

⁹ Nordenstreng, S. & Halila, A. 1974:21-26, 64-66, 73-74.

¹⁰ Nordenstreng, S. & Halila, A. 1974:21, 89, 103-107. 273-275

Seuraava meritse tapahtuva hyökkäys tapahtui vuonna 1855 Krimin sodan aikana englantilaisten alusten pommittaessa Haminaa.¹¹

Uudenkaupungin rauhan jälkeen 1721 Vehkalahti nimitettiin Haminaksi (Fredrikshamn), se sai tapulikaupunginoikeudet ja kaupunkia pyrittiin kehittämään kaupp- ja satamakaupungiksi. 1700-luvun alkuvuosikymmenillä tapahtui Haminan nopea kasvu puutavaran sekä tervan vientisatamaksi, josta tervanpolton merkitys väheni 1800-luvun alkuun mennessä. Varsinkin Pietarin rakennustöihin alueelta vietiin myös runsaasti kiveä. Ulkomaiset laivat tarvitsivat Haminan väylällä luotsin, koska väylä oli vaarallinen ja haaksirikot melko tavallisia¹². Merimerkkejä poistettiin mm. Krimin sodan ajaksi. 1800-luvun alkupuolella Haminan alueella on 11 sahaa, joista 1800-luvun lopulla sataman ääreen rakennetut Tervasaaren ja Ristinummen sahat olivat huomattavimpia. Puutavaran vietiin lautoja rahdattiin maanteitse, uitoin sekä lotjilla Haminan satamaan, Pitäjänsaareen, Tervasaareen tai redille, jossa ne lastattiin ulkomaille purjehtiviin aluksiin.¹³

Kuva 1. Kartta vuodelta 1805, jossa näkyy mm. Hillonlahden rannan torppa sekä nuotta-apajia Hillonlahdella sekä Paksunniemen kärjessä. Karttapohjoinen on kuvassa vasemmalla. (Korhonen, Martti 1981:564-565).

Haminan seutu oli yksi huomattavimpia puulaivojen rakennusalueita Suomessa Krimin sodan jälkeen. Alueella rakennettiin 1800-luvulla mm. jahteja, kaljaaseja, suuria halkolotjia sekä

¹¹ Nordenstreng, S. & Halila, A. 1975:64, 175, 195-200, 224-225.

¹² Nordenstreng, S. & Halila, A. 1974:110, 175-178

¹³ Nordenstreng, S. & Halila, A. 1975:80-82, 98-103, 366-367, 398

proomuja. 1900-luvun puolella yhä kasvavan puutavaraviennin tarpeiden takia keskityttiin proomuihin, joita rakennettiin erityisesti Neuvottomanlahdella ja Summassa.¹⁴ 1840-luvulla alkoi höyrylaivaliikenne Haminan satamassa. 1880-luvulla alkaneista Haminan kaupunkiin johtavan väylän ruoppauksista ja uuden laiturin rakentamisesta huolimatta sahatavaraa jouduttiin silti kuljettamaan proomuilla Haminan rannasta kolmisen kilometriä avomerelle päin lastattaviksi redillä oleviin laivoihin. Pienemmille kauppa-aluksille, erityisesti virolaisille kauppiaille, kaupunkia lähellä olevat satamalaiturit soveltuivat vielä hyvin.¹⁵

Isompien alusten tarpeisiin satamatoimintaa päästiin harjoittamaan nykyisille sataman alueille 1930-luvulla. Ensimmäiset laiturit sekä rautatiet Hillonniemellä rakennettiin Lakuniemeen 1936. Hillonniemen eteläosiin satama laajeni 1960-luvun alussa, kun alueet vuokrattiin Neste Oy:lle.¹⁶

3. Inventoinnin kenttätyöt

3.1. Kenttätyömenetelmät

Kenttätöihin osallistui 28.5.–1.6. meriarkeologian yksiköstä tutkija Mari Salminen, työmestari Pekka Paanasalo sekä apulaistutkija Rami Kokko.

Inventoitavaan alueeseen sisällytettiin sataman länsipuolella oleva Hillonlahti, Paksunniemen ranta-alueet, Paksunniemen ja Kaasulaiturin väliset alueet etelässä kulkevaan yleiskaavan rajaan saakka, sekä uudet öljylaiturialueet ja taustakentät. Sataman idän puoleisille alueille Haminan satama on saanut rakennusluvut jo aikaisemmin, eikä niitä näin ollen sisällytetty tähän inventointiin.

Arkeologinen vedenalaisten muinaisjäännösten inventointi suoritettiin viistokaikuluotaamalla sekä matalilla vesialueilla sondaamalla ja veden kirkkauden salliessa visuaalisesti havainnoimalla. Viistokaikulaite tuottaa kuvaa pohjasta ja sen päällisistä muodoista, eikä sillä kyetä havaitsemaan pohjasedimenttien sisällä olevia rakenteita. Viistokaiutuksessa havaitut anomaliat tarkastettiin kauko-ohjattavan vedenalaiskameran avulla ja/tai sukeltamalla.

¹⁴ Ala-Könni, E. 1980:96-115; Kelkka, S. 1980:116-124

¹⁵ Nordenstreng, S. & Halila, A. 1975:383-385

¹⁶ Halila, A. 1969:386-394

Pääosin inventointi suoritettiin viistokaiuttamalla, ajolinjoja kertyi lähes koko alueen peittämisestä yhteensä noin 22 merimailia. Viistokaiutuksissa käytettiin syvemmillä vesialueilla meriarkeologian yksikön noin kuusimetristä avovenettä ja matalimmilla alueilla pienempää kumivenettä. Alue viistokaiutettiin limittäisillä ajoilla, kaistojen leveytenä käytettiin pääasiassa syvemmillä vesialueilla 240 metriä (2 x 120 m) ja matalammilla alueilla 60 metriä (2 x 30 m). 240 metrin kaistaleissa taajuutena käytettiin sekä 300 kHz että 800 kHz, 60 metrin kaistaleissa taajuutena käytettiin 300 kHz. Viistokaikulaitteena käytettiin Imagenex SportScan 330/800 laitetta. Paikannuksessa käytettiin Garmin GPS III Plus sekä GPSmap 60Cx laitteita. Inventoitu alue sekä viistokaikukaistat näkyvät karttaliitteessä 2. Työtä hidastivat ja joillakin alueilla myös estivät useat kalaverkot sekä rysät, joita inventoitavalla alueella oli etenkin Paksunniemen etelärannalla sekä Hillonlahdella. Viistokaikumateriaali käytiin läpi meriarkeologian yksikössä kehitetyllä Nadir -tulkintaohjelmalla, jolla myös kohteiden sijainnit on määritelty.

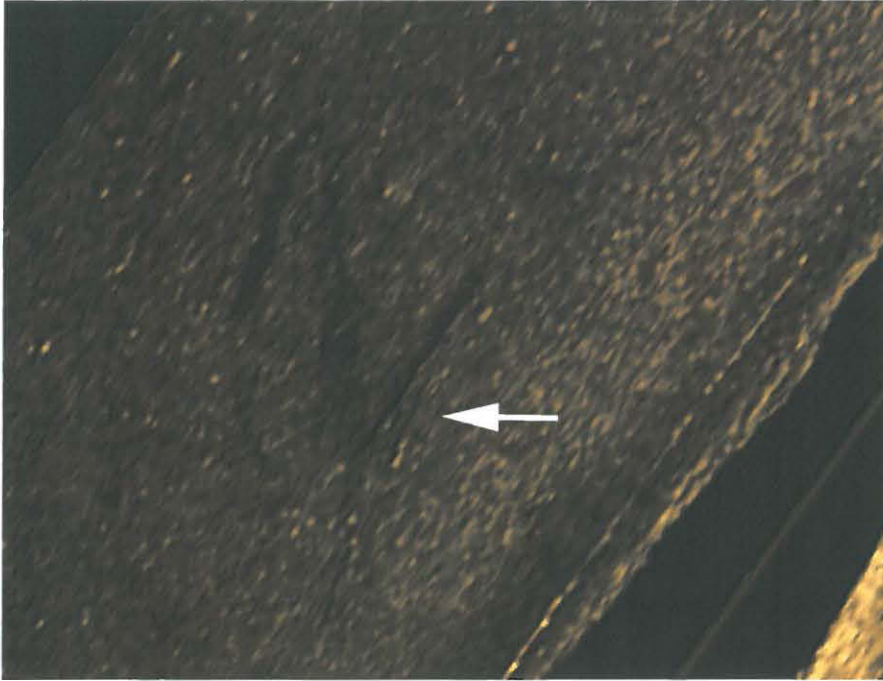
Matalissa, karikkoisissa ja/tai ruovikkoisissa rantavesissä viistokaikua ei kyetty käyttämään. Nämä matalat ranta-alueet käytiin läpi veden kirkkauden salliessa visuaalisesti veneestä havainnoimalla sekä osaksi sondaamalla eli tunnustelemalla sondaustikulla veneestä käsin pohjamutaa. Sondaustikun vastuksessa tuntuvan eron avulla voidaan havaita pohjassa mahdollisesti olevia rakenneosia. Ranta-alueiden pohjaa peitti vaihtelevan paksuinen muta- ja savikerros.

3.2. Kenttätöiden tulokset

Viistokaiutuksissa havaittiin muutamia anomalioita, jotka tarkastettiin kauko-ohjattavan vedenalaiskameran avulla ja/tai sukeltamalla. Tarkastetut kohteet on merkitty karttaan 3.

Viistokaiutus paljasti pohjassa olevan ihmistoiminnan jäljiltä muun muassa useita uppotukkeja. Tämä oli odotettavissa alueella vaikuttaneen sahatoiminnan ja tukinuiton johdosta.

Viistokaiutuksessa havaittiin puumateriaalia olevan runsaammin Paksunniemen lounaispuolella, jossa rantakallioihin on kiinnitetty rautalengkkejä (kts. kuva 2. ja kuva 3.). Pohjaa tarkasteltiin kauko-ohjattavan vedenalaiskameran avulla, suhteellisen huonosta näkyvyydestä huolimatta pystyttiin toteamaan pohjalla olevan tukkeja. Paikalla on mahdollisesti ollut tukkiuittoihin liittyvää toimintaa.

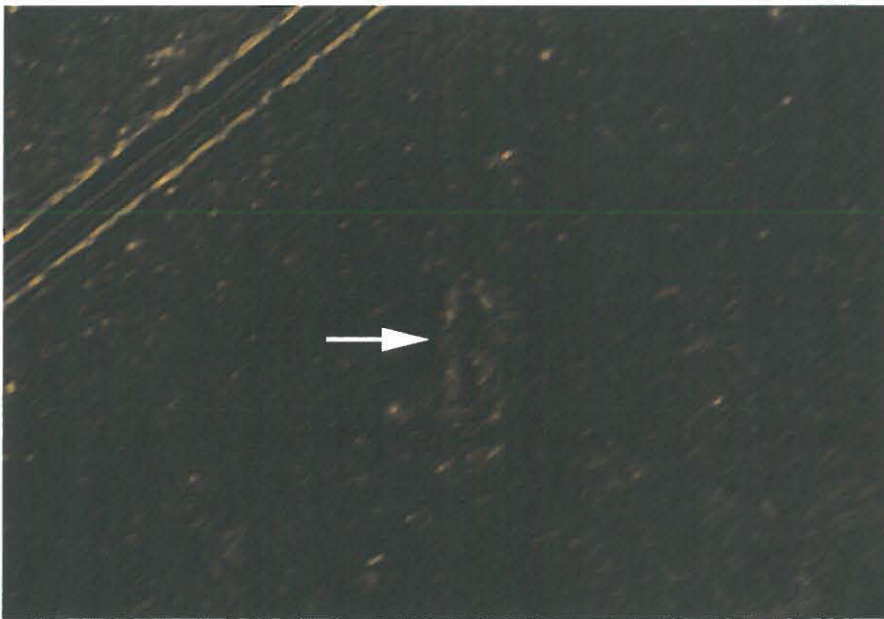
Kuva 2. Viistokaikukuva: Tukkikeskittymä
Sijainti: Paksunniemen länsipuolella
Koordinaatit (WGS-84): 60°31.491'N, 27°07.716'E
Syvyys: 10-11 m

Kuva 3. Rautalennkejä Paksunniemen länsipuolisella rannalla, pohjalla olevan tukkikeskittymän kohdalla.
Kuva MA200725:6.20.

Muinaisjännöksiä ei havaittu Hillonlahden sukellus- ja viistokaikututkimuksissa. Hillonlahden hylkyvihjeessä annettu paikka sijaitsee nykyään osaksi ruovikossa, joka tarkastettiin viistokaiun ulottumattomiin jäävältä osalta sondaamalla pohjasedimenttiä sekä visuaalisesti havainnoimalla (kts kartta 3.). Hylkyvihjeen mukaan paikalta oli verkkojen mukana noussut noin 12–17 vuotta sitten ”puu, jossa oli rautaa päässä”. Mainitulta alueelta ruovikosta löytyi muutamia yksittäisiä lautoja ja salkoja. Mitään selkeästi alukseen viittaavia löytöjä kyseiseltä alueelta ei löytynyt. Käytettävissä olevien inventointimenetelmien perusteella ei kuitenkaan kyetä varmuudella koko alueen kattavasti toteamaan, mitä pohjasedimenttien sisään on aikojen saatossa saattanut hautautua.

Hillonlahden pohjoisosassa tarkastettiin viistokaiutuksessa näkynyt anomalia sukeltamalla, kohteen todettiin olevan tukki (kts. Kuva 4.)

Kuva 4. Viistokaikukuva: Tukki
Sijainti: Hillonlahti
Koordinaatit (WGS-84): 60°32.211'N, 27°09.576'E
Syvyys: 1,5 m

Viistokaiutettaessa kaasulaiturin länsipuolisia matalia rantoja rantatörmän viereltä havaittiin noin 2 metrin syvyydellä laaja, 36 metriä pitkän puisen aluksen pohjarakenteita. Kohdetta kuvattiin kauko-ohjattavalla vedenalaiskameralla, paremman käsityksen saamiseksi kohteella tehtiin myös tarkastussukellus. Tarkastussukelluksen suorittivat työmestari Pekka Paanasalo sekä

apulaisutkija Rami Kokko, dokumentoiden rakennelmaa mittaamalla sekä videokuvaamalla. Hylystä tarkemmin kappaleessa 3.3.

Matinsaaren venelaiturin vierellä, kaavasuunnitelmissa sataman rakennusalueeksi merkatulla alueella oli jo käynnissä rannan ruoppaustyöt (kts. kuva 5).

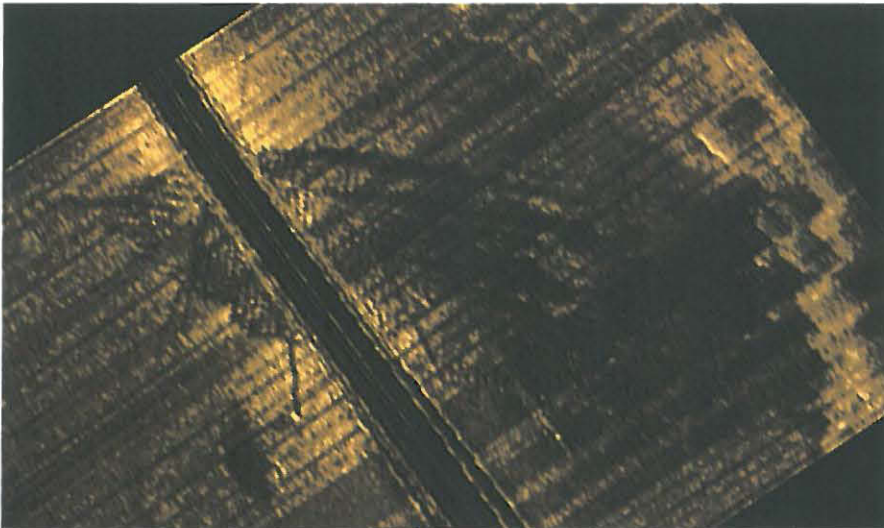
Kuva 5. Taustalla näkyy ruoppaustöitä Matinsaaren venelaiturin vierellä. Kuva MA200725:6.29.

3.3. Viiranpohjan hylky

Viistokaiutuksessa havaittiin suurehkon aluksen jäänteitä Hillonniemen ja Paksunniemen välissä Viiranpohjalla. Tällä hetkellä pohjalla on havaittavissa 38,10 metrin pituudelta ja 13,10 metrin leveydeltä hyllyn pohjarakenteita. Hylky makaa n. 2 metrin syvyydessä osittain sataman täyttömaan alle hautautuneena - hyllyn peräosa on jäänyt suurten kivenlohkareiden ja soramurskeen alle. Hylystä on jäljellä pääosin pohjarakenteita kuten parillisia pohjapalkkeja (leveys n. 22 cm), pohjalankkuja (leveys n. 12 cm), väliseinärakenteita (perässä) ja kolmiomaisia kaarenpäitä styyrpuurin puoleisella laidalla (n. 26 kpl). Parillisten pohjapalkkien välit ovat n. 30 cm. Poikittaiset väliseinät perässä muodostuvat neljästä päällekkäisestä parrusta, joiden yhteiskorkeus n. 50 cm. Paapuurin puoleisella laidalla kaarenpäitä on näkyvissä vain muutamia, tosin yksi kaariliitos (L-liitos?) on säilynyt kokonaisuudessaan (ks. Luonnospiirros liitteessä 3.). Hyllyssä on useita hammastettuja parruja, joissa on kiinnitystappien reiät. Rautaisia

kiinnitystappeja on näkyvissä useissa puurakenneosissa eri puolilla hylkyä. Hyllyllä on lisäksi useita eripituisia (n. 0,5 – 3 m) vääntyneitä rautatankoja, jotka paksuudeltaan n. 4-5 cm. Rautatankoja on ilmeisesti käytetty hyllyn puurakenneosien kiinnittämiseen. Keulaosassa on näkyvissä pohjalankkuja, joista osa viistosti sahattuja.

Hyllyn perän puolella, styyrpuurinpuoleisen laidan tuntumassa sijaitsee tiiliskivikeskittymä (punatiiltä), jonka läheisyydessä on myös paljon pientä irtainta puutavaraa. Tiilikasan vierestä paikannettiin halkaisijaltaan n. 4 cm kokoisia valkoisia kuutioita (4 kpl), jotka ovat mahdollisesti räjähdysaine trotyyliä/TNT. Hyllyn keskiosasta puolestaan paikannettiin n. 40 cm pituinen ammus, joka on osittain pohjasedimenttiin hautautuneiden puurakenneosien välistä. Kyseessä on todennäköisesti kokonainen ammus messinkihylsyineen. Hyllyn rakenteiden päällä on irtaimia esineitä kuten nahkakengän pohjia, kuparilevyn kappaleita, tunnistamattomia ruostuneita rautaesineitä sekä mahdollisesti litistynyt alumiiniastia hyllyn styyrpuurinpuoleisen laidan tuntumassa. Hyllyn perässä, paapuurinpuoleisella laidalla on n. 60 cm pituinen sylinterinmuotoinen rautaesine, jonka halkaisija n. 20 cm. Hyllyn peräosasta nostettiin, puurakenteiden päältä ja osittain pohjasedimentin peitossa ollut rautainen kiinnityspultti (pituus 43 cm), jonka päässä on kierteitä sekä mutteri kiinni. Irtonaisia puurakenneosia on myös hyllyn ulkopuolella. Ainakin osa puurakenteista on työstetty havupuusta, todennäköisesti männystä. Viistokaikukuva hyllystä kuva 6, luonnospirros hyllystä on liitteenä 3.

Kuva 6. Viistokaikukuva: Viiranpohjan hylky
Sijainti: Viiranpohjan itäranta
Koordinaatit (WGS-84): 60°31.367'N, 27°08.606'E
Syvyys: 2-3 m

Hylky on myös ollut merkattuna merikarttoihin, satamakarttaan nro 134 pinnalle näkyvä hylky on merkattu heti kartan ensimmäisestä painoksesta 1951 lähtien aina vuoden 1986 painokseen saakka. Vuoden 1989 painoksessa se on jäänyt täyttömaan alle sataman laajennuksen yhteydessä.¹⁷

Haminan sataman Satamasuunnittelun ja kehitysprojektien kehitysjohtaja Esa Eerikäisen avulla saatiin Haminan sataman palveluksessa vuosina 1975–1994 työskenneeltä, eläkkeelle jääneeltä satamamestari/satamakapteeni Heikki Tapio Mansikalta tietoja tästä sataman alueella olevasta hylystä. Mansikan mukaan kyseessä on neuvostoliittolainen proomu, joka hinattiin neuvostoliittolaisten Hangon evakuoinnin jäljiltä vesilastissa Haminan sataman Hillon laiturin pohjoispäähän vuonna 1941. Proomu oli tuotaessa lastattu evakuoituilla tarvikkeilla, ruumat olivat veden vallassa, mutta puurakenteisena alus kellui niin että kannella saattoi kävellä. Proomu purettiin sukeltajien toimesta ja proomun lastina oli mm. vaatteita ja ammuksia. Purun jälkeen proomua lähdettiin hinaamaan, jolloin se on saattanut päästä irti hinauksesta ja päätynt siten Viiranpohjaan. Mansikan mukaan tuohon aikaan ei näistä asioista paljon kirjoitettu lehdissä.

4. Yhteenveto

Koko inventoitavaksi suunniteltu alue saatiin katettua ja inventoitua. Vesialueelta havaittiin kenttätöiden aikana yksi mahdollinen muinaisjäänös, joka vaati tarkempia tutkimuksia löydön identifioimiseksi ja ajoituksen varmistamiseksi. Hylky osoittautui erittäin todennäköisesti venäläisten vuonna 1941 käyttämäksi proomuksi. Suomen muinaismuistolain mukaan muinaisjäänöksiksi luetaan alukset, joiden uppoamisesta on kulunut vähintään 100 vuotta, joten kyseistä hylkyä ei näin ollen luokitella muinaisjäänökseksi. Hylystä on ilmoitettu Sotamuseoon sekä sota-aluksiin erikoistuneeseen Forum Marinumiin. Poliisille ilmoitettiin aluksessa olevan vielä todennäköisesti ammuksia ja räjähteitä (ilmoitus Meriarkeologian yksikön diaarinumerolla 23/MaY/2007).

Vaikka inventoinnissa ei havaittu muinaisjäänöksiä, vesialuetta pohjalla peittävä paikoin paksu mutakerros on kuitenkin saattanut haudata niitä alleen. Käytetyillä inventointimenetelmillä ei kyetä täysin kattavasti erottamaan sedimenttien alla mahdollisesti olevia rakenteita. Jos rakennustöiden aikana paljastuu esimerkiksi mutakerroksen alta muinaisjäänökseen viittaavia rakenteita tai löytöjä, rakennuttajan on oltava välittömästi yhteydessä Museovirastoon.

¹⁷ Lehtosuo, Juha 2007: sähköpostiviesti

Kuvaluettelo

MA200725:1-3 Mustavalkokuvia

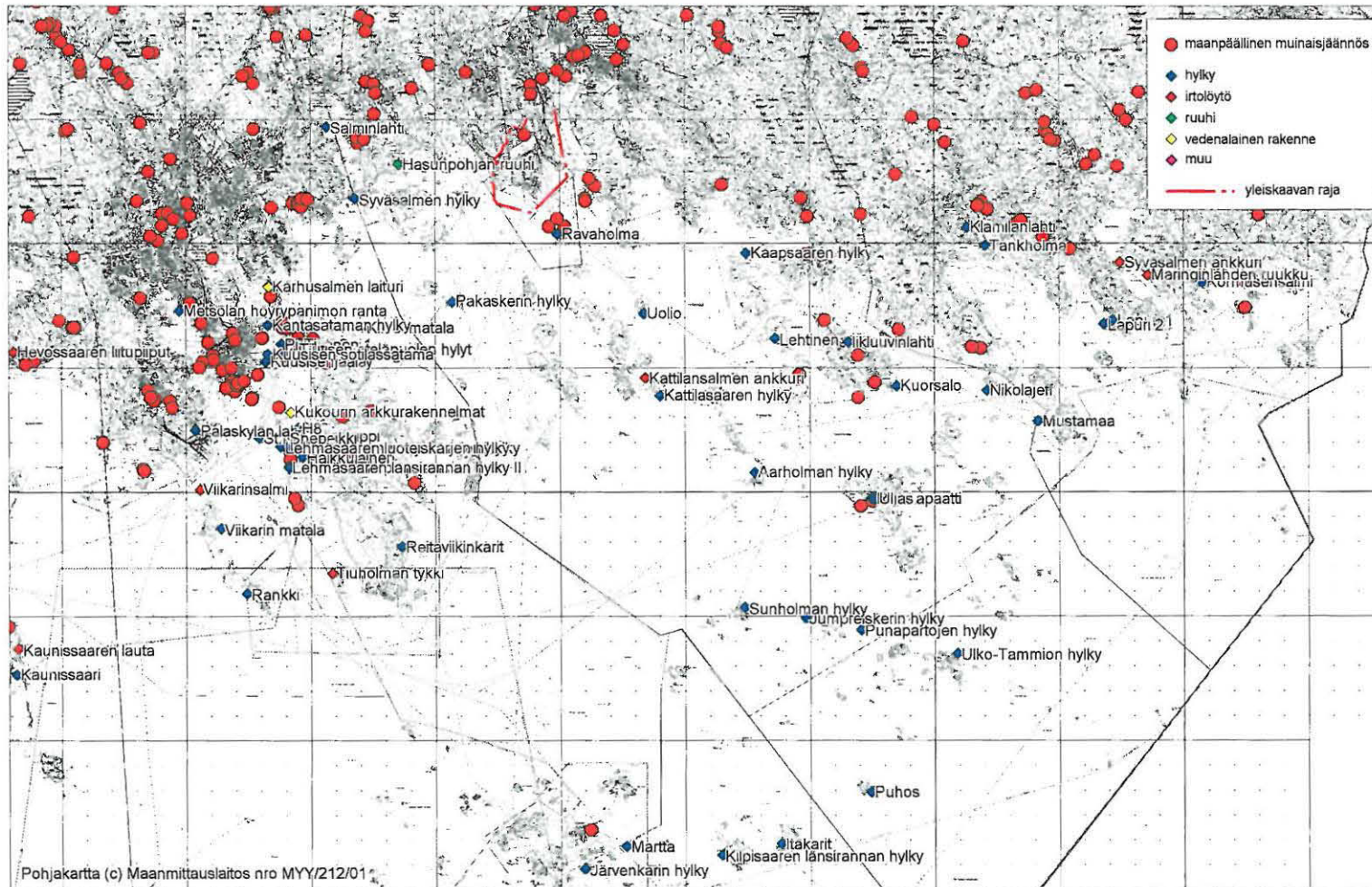
MA200725:4-5 MiniDV nauhoja

MA200725:6.1-56 Digitaalikuvia

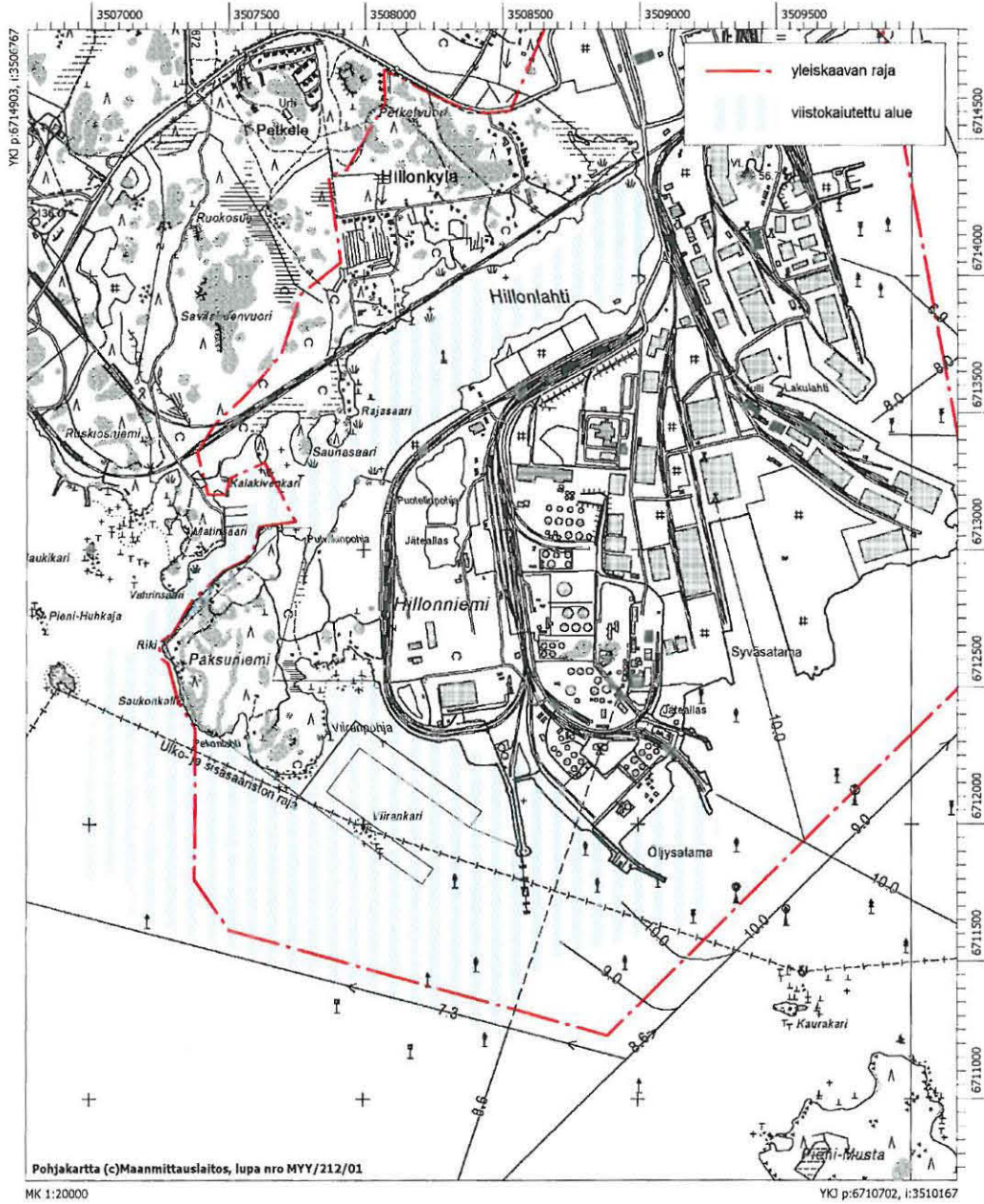
Kuvanro.	Kuvatyyppi	Aihe	Kuvaaja	Pvm.
MA200725:1	Mv kuva	Ruoppausta ja maantäyttöä Matinsaaren venelaitureiden vieressä	Mari Salminen	31.5.2007
MA200725:2	Mv kuva	"	Mari Salminen	31.5.2007
MA200725:3	Mv kuva	Hirsikehikko Hillonlahden itärannalla	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:4	Mini DV	Robottikameralla tarkastettuja kohteita, mm. hylky	Pekka Paanasalo	31.5.2007
MA200725:5	Mini DV	Tarkastussukellus hylkykohteella	Pekka Paanasalo	1.6.2007
MA200725:6.1	Digitaalikuva	Hillonlahti Matinsaaren venelaiturin edestä kuvattuna	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.2	Digitaalikuva	Matinsaaren/Paksuniemen salmi	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.3	Digitaalikuva	Matinsaaren rantaa/veneluiska	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.4	Digitaalikuva	Paksuniemen rantaa	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.5	Digitaalikuva	Matinsaaren/Paksuniemen salmi etelään päin kuvattuna	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.6	Digitaalikuva	Paksuniemen rantakivikkoja + kaivo	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.7	Digitaalikuva	Paksuniemen lounaispuolen rantakalliot + metallilenkit	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.8	Digitaalikuva	Viirankari + satama taustalla	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.9	Digitaalikuva	Kaasulaituri lännestä	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.10	Digitaalikuva	Viirankari + satama taustalla	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.11	Digitaalikuva	Kaasulaituri lännestä	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.12	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.13	Digitaalikuva	Kaasulaiturin itäpuolinen laiturin (öljysatama)	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.14	Digitaalikuva	Kaasulaiturin ja öljysataman väli	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.15	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.16	Digitaalikuva	Viistokaiuttajat	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.17	Digitaalikuva	Kaasulaiturin ja öljysataman väli	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.18	Digitaalikuva	Paksuniemi + Viiranpohja	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.19	Digitaalikuva	Viirankari + satama taustalla	Mari Salminen	28.5.–

				1.6.2007
MA200725:6.20	Digitaalikuva	Paksuniemen rantakallion metallilenkki	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.21	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.22	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.23	Digitaalikuva	Paksuniemen eteläinen pohjukka	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.24	Digitaalikuva	Viiranpohja	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.25	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.26	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.27	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.28	Digitaalikuva	Matinsaaren venelaituri + Hillonlahti	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.29	Digitaalikuva	Ruoppausalue Matinsaaren venelaiturin länsipuolella + työveneet	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.30	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.31	Digitaalikuva	R.Kokko viistokaiuttaa	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.32	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	28.5.– 1.6.2007
MA200725:6.33	Digitaalikuva	Hylvyn puuparru	Mari Salminen	31.5.2007
MA200725:6.34	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	31.5.2007
MA200725:6.35	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	31.5.2007
MA200725:6.36	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	31.5.2007
MA200725:6.37	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	31.5.2007
MA200725:6.38	Digitaalikuva	Hillonlahden hirsikehikko	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.39	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.40	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.41	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.42	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.43	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.44	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.45	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.46	Digitaalikuva	Kokko ja Paanasalo veneessä hirsikehikon vierellä	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.47	Digitaalikuva	Hylkyvihjepaikalla puuta pohjalla	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.48	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.49	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.50	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.51	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.52	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.53	Digitaalikuva	"	Mari Salminen	1.6.2007
MA200725:6.54	Digitaalikuva	Rautapultti	Rami Kokko	20.6.2007
MA200725:6.55	Digitaalikuva	Rautapultin kanta	Rami Kokko	20.6.2007
MA200725:6.56	Digitaalikuva	Rautapultin kärki + mutteri	Rami Kokko	20.6.2007

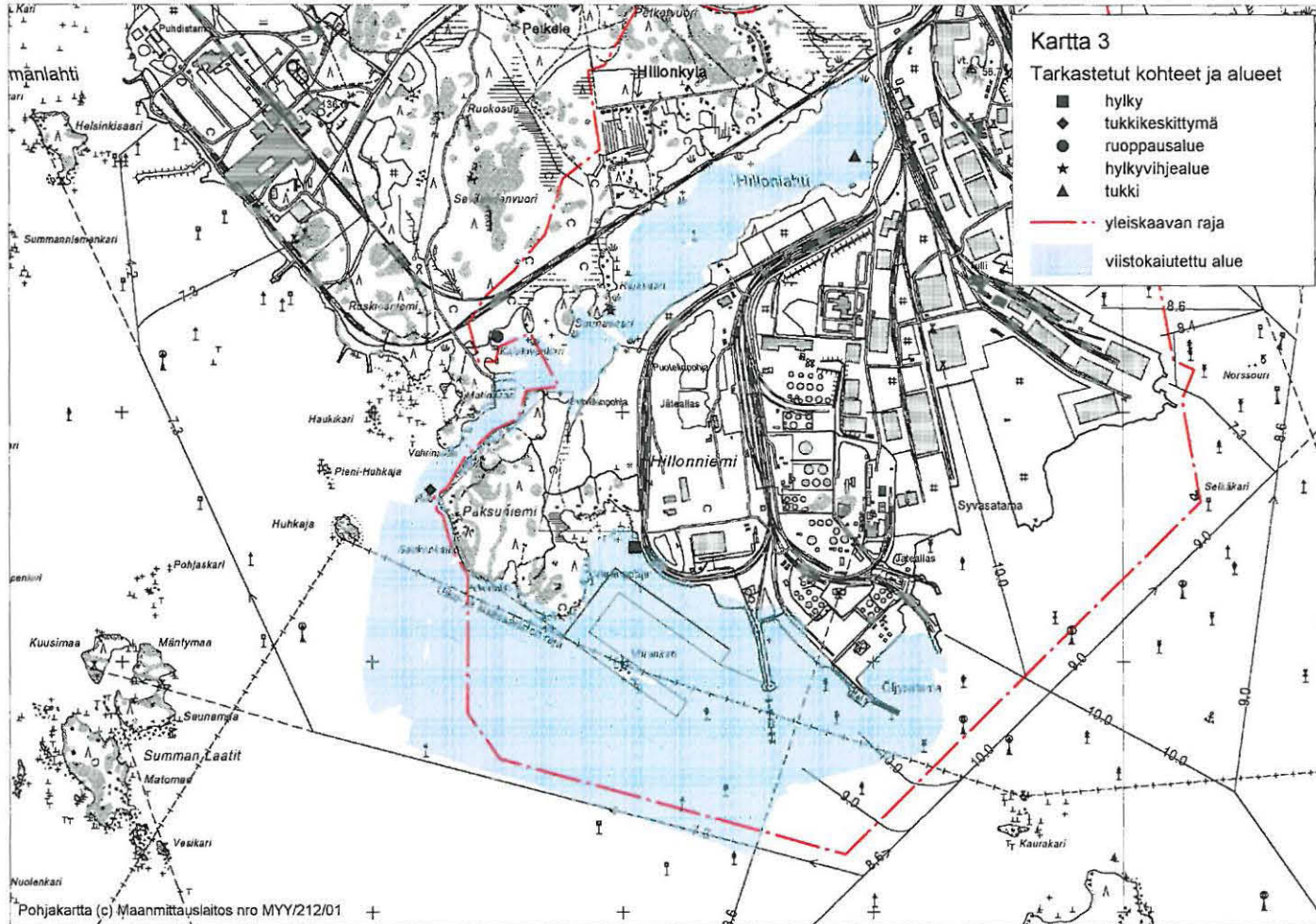
Kartta 1. Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä olevat Haminan vedenalaislöydöt.

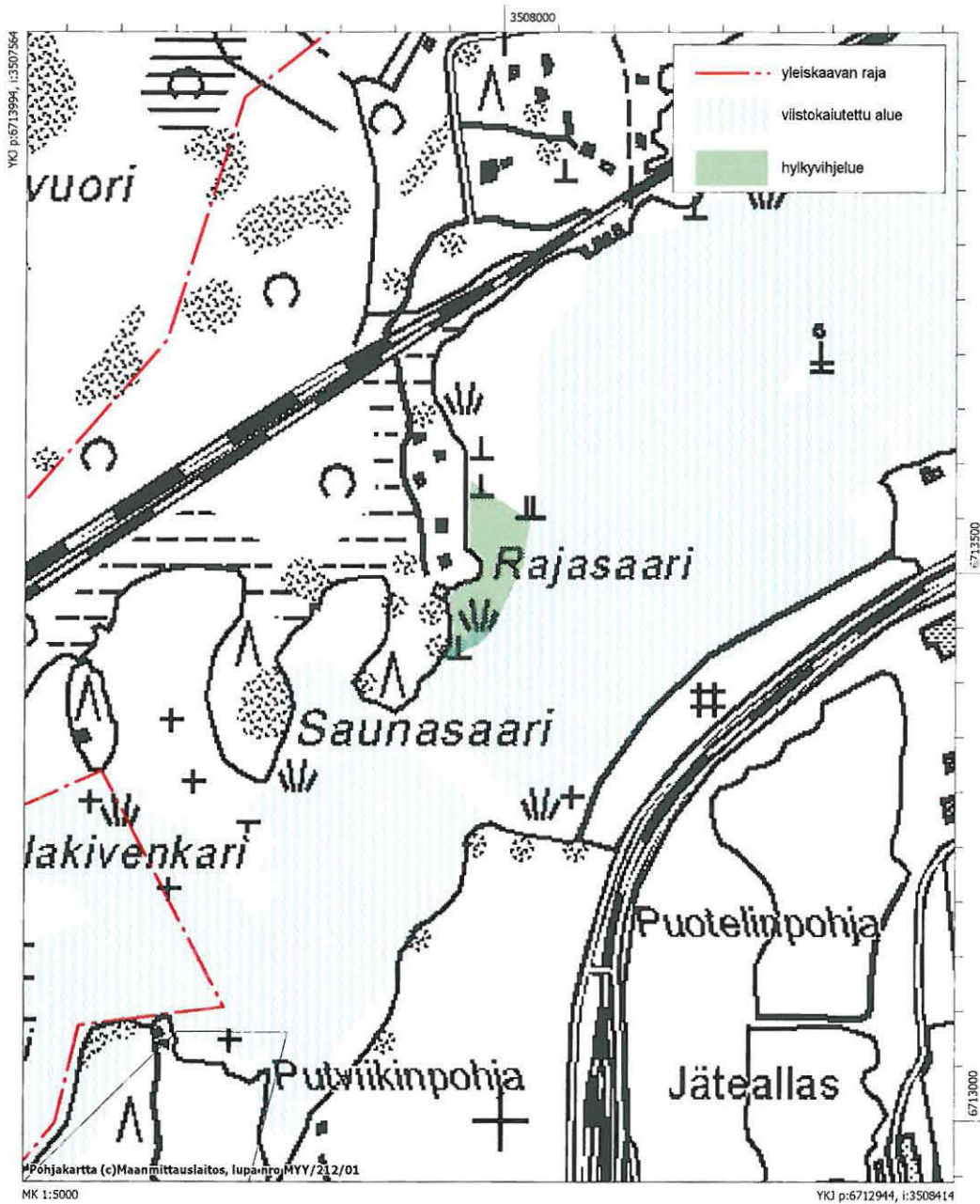
Kartta 2. Viistokaiutettu alue, yleiskaavan raja ja osa sataman laajennussuunnitelmista.

Kartta 3. Sukeltamalla ja sondaamalla tarkastetut kohteet.

Kartta 4. Hylkyvihjeen tarkastettu alue

Kartta 5. Luonnospiirros Viiranpohjan hylystä

